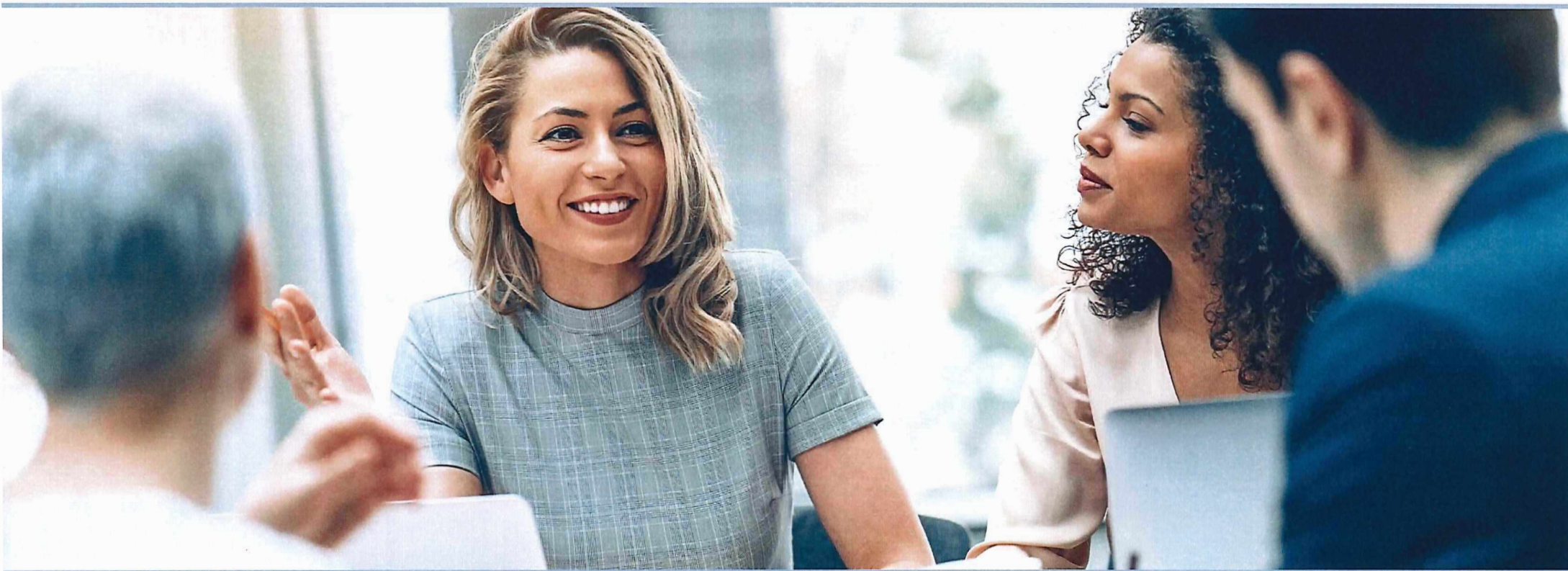

Accountantsverslag 2018

Gemeente Twenterand

26 juni 2019

BDO

Aan de raad van de gemeente
Twenterand

T.a.v. de heer drs. R.J.M. Ros,
raadsgriffier
Postbus 67
7670 AB VRIEZENVEEN

Hengelo, 26 juni 2019

Kenmerk: EJJ/MGB/MST/1053139/005

Ter informatie: De digitale versie van dit document is vanaf de inhoudspagina interactief. Aan de hand van de menustructuur kan door het document genavigeerd worden. Via een klik op het BDO-logo gaat u steeds één stap terug in de menustructuur totdat u uiteindelijk weer in het hoofdmenu (de inhoudsopgave) uitkomt.

Geachte leden van de raad,

Wij hebben de jaarrekening 2018 van de gemeente Twenterand (hierna te noemen 'Twenterand') gecontroleerd. Zoals afgesproken in onze opdrachtbevestiging d.d. 21 september 2018, ontvangt u hierbij ons accountantsverslag 2018. In dit verslag hebben we de belangrijkste bevindingen en conclusies van de jaarrekeningcontrole opgenomen.

Onze bevindingen en aanbevelingen hebben wij ambtelijk afgestemd op 6 juni. Een afschrift van dit verslag is toegezonden aan het college van Burgemeester en Wethouders.

Het opstellen en controleren van de jaarrekening vraagt elk jaar weer een aanzienlijke inspanning. Bij deze willen wij alle betrokken medewerkers van de gemeente Twenterand bedanken voor de constructieve en plezierige samenwerking tijdens de controle.

Wij hopen u met dit verslag van dienst te zijn. Vanzelfsprekend zijn wij graag bereid om een nadere toelichting op de inhoud te geven.

BDO Audit & Assurance B.V.

namens deze,

E.J. Jongsma RA

Inhoudsopgave

Gemeente Twenterand

1. Dashboard accountantscontrole

2. Uitkomsten jaarrekeningcontrole

3. Resultaat en financiële positie

4. Belangrijkste bevindingen

Bijlagen

1. Dashboard accountantscontrole

Gemeente Twenterand

Strekking controleverklaring	Belangrijkste bevindingen	Resultaat 2018												
- De jaarrekening 2018 is getrouw. - Controleverklaring met beperking vanwege het niet naleven van de EU aanbestedingsvoorschriften. - Jaarverslag is verenigbaar met de jaarrekening. - De grondslagen van de jaarrekening zijn aanvaardbaar en het BBV wordt nageleefd. - De WNT is nageleefd. - Wij hebben geen bevindingen ten aanzien van de SiSa-bijlage. - De samenwerking is constructief en plezierig verlopen.	- Het positieve resultaat van € 3,5 miljoen wordt voornamelijk veroorzaakt door de eenmalige uitkering in het kader van 'knelpuntenpot' sociaal domein van € 3,3 miljoen. - Financiële positie is licht verbeterd in 2018.	Het resultaat over 2018 bedraagt 3,5 miljoen positief terwijl nihil was begroot. Het resultaat wijkt 3,8% af van de totale begrotingsomvang. <table> <tr> <th>(x €1.000)</th><th>2018</th><th>Begroting na wijzigingen</th></tr> <tr> <td>Saldo van baten en lasten</td><td>1.655</td><td>-6.052</td></tr> <tr> <td>Mutatie reserves - bate</td><td>1.801</td><td>6.052</td></tr> <tr> <td>Resultaat</td><td>3.456</td><td>0</td></tr> </table>	(x €1.000)	2018	Begroting na wijzigingen	Saldo van baten en lasten	1.655	-6.052	Mutatie reserves - bate	1.801	6.052	Resultaat	3.456	0
(x €1.000)	2018	Begroting na wijzigingen												
Saldo van baten en lasten	1.655	-6.052												
Mutatie reserves - bate	1.801	6.052												
Resultaat	3.456	0												
Sociaal domein blijft aandacht vragen	Top 5 aandachtspunten voor 2019	Overige controlebevindingen en ontwikkeling grondexploitatie												
- Het tekort op het sociaal domein is reeds voorzien doordat gemeente Twenterand begroot op realisatie op basis van ervaringscijfers voorgaande jaren in plaats van inkomsten vanuit het rijk. - Totale kosten sociaal domein binnen (gewijzigde) begroting. - Onzekerheden sociaal domein blijven bestaan. - Gemeente Twenterand heeft voldoende inzichtelijk in 2019 wat het sociaal domein in aantallen gaat doen, de tarieven zijn afhankelijk van het Twents inkoopdomein.	- IT-beheersmaatregelen. - Beheersing sociaal domein. - Borgen naleving aanbestedingsregels en opstellen contractenregister. - Evaluatie traject jaarrekeningcontrole en versterking financiële functie. - Marktwaaarde toets strategische gronden en jaarlijkse impairmenttoets Zonnepark B.V. is noodzakelijk.	- Uit de controle van de naleving van de EU aanbestedingsregels blijkt dat er voor een bedrag van € 977.000 ten onrechte niet Europees is aanbesteed. - Verkopen grondexploitatie blijven achter. - Strategische gronden bij de MVA hebben een boekwaarde van € 4,2 miljoen. Marktwaaardetoets dient uiterlijk 31/12/2019 plaats te vinden. - Uit analyse VPB verplichtingen blijkt dat de totaal verwachte VPB lasten verwaarloosbaar zijn.												

2. Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Gemeente Twenterand

2.1 De jaarrekening is getrouw & rechtmatig

2.2 Toelichting controleverschillen

2.3 Toelichting onrechtmatigheden

2.4 BBV, WNT en Sisa

2.5 Top 5 aandachtspunten voor 2019

2.1 De jaarrekening is getrouw

Gemeente Twenterand

De jaarrekening 2018 is getrouw

Wij zijn voornemens bij de jaarrekening 2018 van de gemeente Twenterand een goedkeurende controleverklaring af te geven met betrekking tot de getrouwheid.

Een goedkeurende verklaring met betrekking tot getrouwheid betekent dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de grootte en de samenstelling van zowel de baten en lasten over 2018 als van de activa en passiva per 31 december 2018 in overeenstemming met het Besluit begroting en verantwoording Provincies en Gemeenten (BBV). Wij hebben enkele controleverschillen geconstateerd van beperkte omvang welke door de gemeente zijn gecorrigeerd. Naast de geconstateerde en verwerkte controleverschillen, zijn tijdens onze controle tevens resterende controleverschillen geconstateerd ten aanzien van getrouwheid en rechtmatigheid.

Post/omschrijving van de toelichting	Fouten (* € 1.000)	Onzekerheden (* € 1.000)	Verwijzing
Getrouwheid			
Sociaal domein - PGB Jeugdzorg en Wmo	0	563	Paragraaf 4.1
Sociaal domein - Wmo ZIN	0	172	Paragraaf 4.1
Sociaal domein - Jeugdzorg ZIN	69	1.016	Paragraaf 4.1
Totaal	69	1.751	

De goedkeuringstolerantie bedraagt € 883.000 voor fouten en € 2.649.000 voor onzekerheden.

Wij concluderen dat de resterende niet-verwerkte controleverschillen zowel individueel als gezamenlijk ten aanzien van getrouwheid niet materieel zijn voor de jaarrekening. De omvang van de onzekerheden is lager dan de goedkeuringstolerantie en daarom heeft dit geen gevolgen voor de strekking van de controleverklaring ten aanzien van getrouwheid.

2.2 De jaarrekening is rechtmatig met uitzondering van...

Gemeente Twenterand

De jaarrekening
2018 is m.u.v.
.....

Wij hebben bij de jaarrekening 2018 van de gemeente Twenterand een goedkeurende controleverklaring afgegeven met betrekking tot de getrouwheid en rechtmatigheid. Een goedkeurende verklaring met betrekking tot getrouwheid betekent dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de grootte en de samenstelling van zowel de baten en lasten over 2018 als van de activa en passiva per 31 december 2018 in overeenstemming met het Besluit begroting en verantwoording Provincies en Gemeenten (BBV). Wij hebben enkele controleverschillen geconstateerd van beperkte omvang welke door de gemeente zijn gecorrigeerd. Naast de geconstateerde en verwerkte controleverschillen, zijn tijdens onze controle tevens resterende controleverschillen geconstateerd ten aanzien van getrouwheid en rechtmatigheid.

Post/omschrijving van de toelichting	Fouten (* € 1.000)	Onzekerheden (* € 1.000)	Verwijzing
Rechtmatigheid			
Sociaal domein - PGB Jeugdzorg en Wmo	0	563	Paragraaf 4.1
Sociaal domein - Wmo ZIN	0	172	Paragraaf 4.1
Sociaal domein - Jeugdzorg ZIN	69	1.016	Paragraaf 4.1
Aanbestedingsrechtmatigheid	977	0	Paragraaf 2.3
Totaal	1.046	1.751	

De goedkeuringstolerantie bedraagt € 883.000 voor fouten en € 2.649.000 voor onzekerheden.

Wij concluderen dat de resterende niet-verwerkte controleverschillen zowel individueel als gezamenlijk materieel zijn voor de jaarrekening als geheel en hebben derhalve een controleverklaring met beperking verstrekt ten aanzien van rechtmatigheid.

Een verklaring beperking met betrekking tot de rechtmatigheid betekent dat de in deze jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties over 2018 in alle van materieel belang zijnde aspecten, met uitzondering van de naleving van de Europese aanbestedingsregels voor een bedrag van € 977.000, rechtmatig tot stand zijn gekomen in overeenstemming met de begroting en met de relevante wet- en regelgeving zoals opgenomen in het normenkader 2018.

2.3 Toelichting onrechtmatigheden (1/3)

Gemeente Twenterand

Bevindingen
controle
aanbesteding

Aandachts-
gebieden zijn
subsidies
(mogelijk
verkapte inkoop),
inhuur personeel
derden en ICT
contracten)

Onderscheid
tussen subsidie en
inkoop niet altijd
goed
gedocumenteerd

1. Aanbestedingen

Uit de kamerbrief over de uitkomsten van de verantwoording van gemeenten voor het verslagjaar 2017, blijkt dat ten aanzien van de rechtmatigheid 13% van de gemeente over 2017 geen goedkeurende verklaring heeft gekregen. Een belangrijke oorzaak van de niet goedkeurende verklaringen is gelegen in fouten naar aanleiding van het niet naleven van de Europese aanbestedingsregels. Naar aanleiding van deze uitkomst is er binnen de Sectorcommissie decentrale overheden (SDO) van de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) extra aandacht besteed aan de aanpak van de accountantscontrole in relatie tot de aanbestedingsrechtmatigheid. Dit heeft geleid tot

In het kader van de rechtmatigheidscontrole hebben wij de juiste toepassing de Europese aanbestedingsrichtlijnen gecontroleerd aan de hand van een zogenaamde inkoopanalyse (met behulp van de in januari 2019 gepubliceerde SDO notitie “Uitvoering van de controle op aanbestedingsrechtmatigheid bij de jaarrekeningcontrole van decentrale overheden”). In de dagelijkse praktijk van gemeenten is een verandering en verzakelijking van de markt zichtbaar, waardoor bijvoorbeeld subsidies steeds vaker het karakter krijgen van inkoop. Denk bijvoorbeeld aan het sociaal domein. Mede door een professionalisering van gemeenten en de inkoopfunctie, ontstaan vaker vragen en bevindingen ten aanzien van de rechtmatige besteding van publieke middelen middels subsidies.

Het overleg in het SDO heeft onder meer geleid tot het maken van een ‘good practice’ voor de uitvoering van de controle op aanbestedingsrechtmatigheid bij de jaarrekeningcontrole van gemeenten, provincies en gemeenschappelijke regelingen. Deze good practice is in samenwerking met alle accountantskantoren tot stand gekomen (met behulp van aanbestedingsjuristen) en omvat naast controletechnische informatie ook de belangrijkste aandachtsgebieden als gevolg van de complexe aanbestedingswetgeving. De notitie heeft geleid tot een aanscherping en verdere verduidelijking van de controle van Europese aanbesteding. Uit de controle bij de gemeente Twenterand op basis van deze normen blijkt dat een aantal contracten niet (langer) aangemerkt mogen worden als rechtmatig aanbesteed.

Subsidies die aangemerkt kunnen worden als inkoop omdat sprake is van afdwingbare verplichtingen tot het leveren van prestaties

Het onderscheid tussen subsidies en overheidsopdrachten vervaagt, o.a. door veranderingen in de omgeving van de overheid. Het kenmerkende verschil heeft betrekking op de ‘bezwarende titel’. Indien sprake is van een subsidie die gekoppeld is aan een bepaalde afdwingbare tegenprestatie, kan sprake zijn van een overheidsopdracht die aanbesteed moet worden. Enkele subsidies van de gemeente Twenterand, o.a. ZorgSaam, zitten dicht tegen deze definitie van een overheidsopdracht aan. Wij adviseren de gemeente Twenterand om dit als aandachtspunt mee te nemen bij verstrekking van de subsidies.

2.3 Toelichting onrechtmatigheden (2/3)

Gemeente Twenterand

Kenmerken
subsidies en
overheids-
opdrachten

Nadere informatie om te bepalen of sprake is van een subsidie of een overheidsopdracht

De navolgende informatie kan behulpzaam zijn om te bepalen of sprake is van een subsidie of van een overheidsopdracht. Ten eerste is het belangrijk om te verschillende kenmerken van een subsidie en van een overheidsopdracht te benoemen:

Subsidie	Overheidsopdracht
Aanspraak op financiële middelen door een bestuursorgaan verstrekt met het oog op bepaalde activiteiten van de aanvrager, anders dan als betaling voor aan het bestuursorgaan geleverde goederen of diensten (geen tegenprestatie)	Schriftelijke overeenkomst onder bezwarende titel, tussen ≥ 1 ondernemers en ≥ 1 aanbestedende diensten gesloten die betrekking heeft op de uitvoering van werken, de levering van producten of het verlenen van diensten.
Voorbeelden: Enige sturingsmechanisme, bijvoorbeeld in geval de verwachte activiteiten uitblijven, is het intrekken van de subsidiebeschikking of het terugvorderen van verstrekte gelden.	Er is een afdwingbare tegenprestatie. Als de prestatie uitblijft kan de aanbestedende dienst nakoming (contractueel) afdwingen. Voorbeelden: - een bepaalde verplichting die afhankelijk is gemaakt van het verkrijgen van de prestatie ($p \cdot q$); - de aanbestedende dienst heeft voorwaarden opgenomen waarbij zij invloed kan uitoefenen op de wijze waarop de gelden worden besteed.
Initiatief bij de transactie ligt bij de subsidieaanvrager	Initiatief bij de transactie ligt bij de aanbestedende dienst

Hulpvragen bij
het bepalen of
sprake is van een
subsidie of
overheids-
opdracht

Er is een mengvorm van een subsidie en overheidsopdracht mogelijk. Verder kunnen de volgende vragen helpen om te beoordelen of sprake is van een subsidie of een overheidsopdracht:

- Is er een verband tussen betaling en prestatie?
- Van welke partij is het initiatief uitgegaan?
- Worden aanvullende eisen gesteld over de wijze van uitvoering?
- Welk belang wordt gediend? Wat is het doel van de activiteit?
- Is er sprake van commerciële activiteiten (winst, kostprijs, onderneming, concurrentie)?
- Is sprake van een opdracht die in het economisch verkeer kan worden verricht door andere opdrachtnemers?

2.3 Toelichting onrechtmatigheden (3/3)

Gemeente Twenterand

Naast de geconstateerde financiële rechtmatigheidsfouten is geconstateerd dat van een aantal zogenaamde 'sociaal en specifieke dienstverleningen boven € 750.0000' de Europese aanbestedingsregels niet geheel zijn gevolgd. Op grond van deze regels dient de gunning van de betreffende dienst binnen een bepaalde periode op TenderNed gepubliceerd te worden. Aan deze voorwaarde is voor de betreffende diensten niet voldaan. Het Ministerie van BZK / Platform Rechtmatigheid beschouwt het niet naleven van deze voorwaarde als een procedure fout die geen gevolgen heeft voor het rechtmatigheidsoordeel. De accountant dient deze procedurefout wel te rapporteren.

Toelichting rechtmatigheidsfouten:

De geconstateerde fouten ten aanzien van Europese aanbestedingen zijn als volgt opgebouwd:

Aard dienstverlening	Reden onrechtmatig	Omvang in €
Loonbedrijf	Vanuit voorgaand boekjaar	97.119
Inkoop machines	Aanbestedingsgrens leveringen overschreden	488.243
ICT dienstverlening	verouderde contracten, boven de EU drempel	266.110
Inhuur	Verlengde inhuur terwijl contract is verlopen	125.873
	TOTAAL	977.345

2.4 BBV, WNT en Sisa

Gemeente Twenterand

Het BBV wordt nageleefd	Bevindingen ten aanzien van naleving van de wettelijke verslaggevingsregels (BBV) Wij hebben vastgesteld dat uw gemeente de wettelijke verslagleggingsregels (BBV) heeft nageleefd.
WNT-verantwoording voldoet aan de vereisten	Naleving van de (publicatieverplichtingen) WNT De Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) is met ingang van 2013 van toepassing. Doelstelling van de wet is te verhinderen dat instellingen in de publieke en semipublieke sectoren rechte(n)s in staat zijn bovenmatige bezoldigingen toe te kennen. Voor gemeenten geldt dat de gemeentesecretaris en de griffier als topfunctionaris worden aangemerkt. De algemene bezoldiging voor een topfunctionaris mag voor 2018 niet meer bedragen dan € 189.000 per jaar. De externe accountant is belast met de controle op de naleving van de WNT door de instelling. Overschrijding van de bezoldigingsnorm wordt aangemerkt als een onverschuldigde betaling, die door de topfunctionaris terugbetaald moet worden aan de instelling. Gebeurt dit niet, dan is BDO als accountant wettelijk verplicht om bij het ministerie melding te doen van deze onverschuldigde betaling. Wij hebben tevens een meldingsplicht indien u geen of onjuiste gegevens heeft gepubliceerd in de jaarrekening. Wij hebben vastgesteld dat de bezoldigingen over 2018 van de gemeente Twenterand niet strijdig zijn met de WNT en dat de jaarrekening 2018 van de gemeente Twenterand voldoet aan de publicatieverplichtingen van de WNT.
Geen bevindingen SiSa-bijlage	SiSa-bijlage Wij hebben de in de SiSa-bijlage van de jaarrekening genoemde specifieke uitkeringen gecontroleerd met inachtneming van de Nota verwachting accountantscontrole SiSa 2018. Op grond van ons onderzoek hebben wij bij uw specifieke uitkeringen geen fouten en/of onzekerheden geconstateerd die de voor SiSa geldende rapporteringstolerantie overschrijden. Zie tevens bijlage B.

2.5 Top 5 aandachtspunten voor 2019 (1/3)

Gemeente Twenterand

Inleiding Naar aanleiding van onze controle van de jaarrekening 2018 hebben wij een aantal bevindingen en aanbevelingen over het afgelopen boekjaar weergegeven. Daarnaast willen wij, vanuit onze natuurlijke adviesfunctie, de volgende top 5 van aandachtspunten voor het komende jaar benoemen.	1. IT-beheersmaatregelen	IT-beheersmaatregelen en autorisaties in systemen Tijdens onze interim-controle hebben wij geconstateerd dat de inrichting en het beheer van autorisaties van (voor onze controle) belangrijke financiële systemen evenals in voorgaande jaren nog niet voldoende is ingericht. De belangrijkste bevindingen zijn: • Er is geen autorisatiematrix aanwezig en een periodieke review van rechten vindt niet plaats. • Er is nog sprake van generieke accounts en diverse accounts met hoge rechten en dat is ongewenst. • Het wachtwoordbeleid voldoet niet aan de vereisten. • Geen sprake van een procedure omtrent wijzigingsbeheer. Door bij de jaarrekeningcontrole aanvullende gegevensgerichte controles uit te voeren, hebben wij achteraf alsnog vastgesteld dat dit geen gevolgen heeft voor de jaarrekening 2018. In april 2019 heeft gemeente Twenterand een nieuw financieel pakket geïmplementeerd Unit4 en is het wachtwoordbeleid aangepast alsmede de autorisatiematrix. Wij zullen bij de interim-controle het hiertoe opgestelde conversiedossier beoordelen.
	2. Beheersing sociaal domein	Beheersing sociaal domein In voorgaande jaren is door ons het belang benadrukt om grip te krijgen op de besteding van de budgetten sociaal domein en de interne beheersing daarvan. Hoewel de werkelijke lasten binnen de begroting blijven moet geconcludeerd worden dat de lasten sociaal domein een steeds hogere druk op de begroting van de gemeente Twenterand leggen. Wij adviseren daarom om verder te onderzoeken op welke manier de tekorten op het sociaal domein teruggedrongen kunnen worden. Wij hebben in de managementletter reeds enkele adviezen uitgebracht om de interne beheersing te optimaliseren. Deze zien onder meer toe op het beschikkingsproces (aanwezigheid functiescheiding en zichtbare autorisaties) en de controle op prestatieleveringen. Wij vestigen hier graag nogmaals de aandacht op. Zie onderdeel 4.1 van het accountantsverslag voor een nadere analyse op het sociaal domein.

2.5 Top 5 aandachtspunten voor 2019 (2/3)

Gemeente Twenterand

3. Borgen naleving aanbestedingsregels	Borgen naleving aanbestedingsregels en opstellen contractenregister Tijdens de interim-controle hebben wij geconstateerd dat wij niet kunnen steunen op de interne beheersmaatregelen in het proces ten aanzien van aanbestedingen, vooral omdat niet wordt afgedwongen dat inkopen verplicht via de inkoopfunctionaris moeten verlopen. Evenals voorgaande jaren heeft de gemeente Twenterand daarom achteraf een zogenaamde 'spendanalyses' uitgevoerd. Naar aanleiding van de 'good practice' van de Sectorcommissie decentrale overheden (SDO) in samenspraak met de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) hebben wij extra aandacht besteed aan de naleving van de aanbestedingsrichtlijnen. Het blijkt in een aantal gevallen dat dossiervorming en onderbouwing van inkoopdossiers onvoldoende is en dat is een aantal gevallen geconcludeerd moet worden dat inkopen niet rechtmatig zijn. Wij hebben begrepen dat gemeente Twenterand begin 2019 een aanbestedingsspecialist heeft aangenomen en dat een plan van aanpak om dit proces beter te beheersen onderhanden is.
4. Ambitieniveau AO/IB en doorontwikkelen VIC	Evaluatie traject jaarrekeningcontrole en versterking financiële functie Wij zijn begin mei 2019 met onze controlewerkzaamheden gestart. Bij aanvang van onze werkzaamheden waren de jaarstukken in concept gereed en dit geldt tevens voor het 'opsteldossier' benodigd voor de jaarrekeningcontrole. Voor de grondexploitaties en sociaal domein geldt dat deze bij aanvang van onze werkzaamheden de gevraagde onderbouwingen niet gereed waren en dat dit gedurende het controleproces is aangeleverd. In overleg met de gemeente Twenterand was het mogelijk om de werkzaamheden met een gewijzigde planning alsnog uit te voeren. Door ons is geen uitgebreide oorzaakanalyse gedaan ten aanzien van het intern doorlopen proces om te komen tot een goede jaarrekening. Wel constateren we dat de gemeente Twenterand een relatief kleine gemeente is en daarmee ook de financiële functie kwetsbaar voor tegenvallers. Wij adviseren om het intern doorlopen proces voor opmaak van de jaarstukken te evalueren en om hieruit lessen te trekken voor het jaarrekeningproces 2019.

2.5 Top 5 aandachtspunten voor 2019 (3/3)

Gemeente Twenterand

5. Marktwaaarde toets strategische gronden en jaarlijkse impairmenttoets Zonnepark B.V. is noodzakelijk

Bijzonderheden ten aanzien van materiële vaste activa en financiële vaste activa

Materiële vaste activa: voor een deel van de gronden is het verplicht om een marktwaaardetoets uit te voeren

Naast de lopende grondexploitaties heeft de gemeente Twenterand strategische gronden in bezit die zijn verantwoord bij de materiële vaste activa. De boekwaarde van de strategische grond bedraagt 4,2 miljoen. In 2017 is de boekwaarde toegenomen vanwege betaalde schadevergoedingen als gevolg van gewijzigde bestemming van gronden en daarnaast is in 2017 besloten om het project KOP Westerhaar met een boekwaarde van € 1,1 miljoen over te boeken naar de materiële vaste activa. In het BBV is in relatie tot deze gronden het volgende bepaald: *“Huidige niet in exploitatie genomen gronden die per 1 januari 2016 uit exploitatie worden genomen worden zonder afwaardering omgezet tegen de boekwaarde per 1 januari 2016. Deze overgangsbepaling heeft een looptijd van 4 jaar. Uiterlijk 31 december 2019 moet een toets plaatsvinden op de marktwaaarde van deze gronden tegen de geldende bestemming op het moment van de marktwaaardetoets. Wordt daarbij een duurzame waardevermindering vastgesteld, dan moet dat uiterlijk 31 december 2019 leiden tot een afwaardering van deze gronden. Het is toegestaan om deze toets gedurende de overgangperiode van 4 jaar voor de desbetreffende grondportefeuille uit te voeren, de boekwaarde te toetsen en zo nodig bij te stellen (af te waarden)”*.

Het is dus van belang dat uiterlijk 31 december 2019 deze marktwaaardetoets is uitgevoerd en dat de mogelijke financiële consequenties daarvan in de jaarstukken 2019 worden verwerkt.

Financiële vaste activa

Zonnepark Oosterweilanden is bedoeld om de gemeente Twenterand in 2050 volledig energieneutraal te laten zijn. Voor de realisatie van het park is Zonnepark Oosterweilanden BV, waarvan de gemeente Twenterand de enige aandeelhouder is. Op grond van het BBV mogen verbonden partijen van de gemeenten niet geconsolideerd worden en daarom zijn de cijfers van deze BV ook niet zichtbaar in de jaarstukken van de gemeente.

Wat wel zichtbaar is in de jaarstukken is dat de gemeente Twenterand een bedrag van € 7.000.000 uitgeleend heeft aan de BV om de investering te financieren. Voorafgaand aan de oprichting van de BV is een businesscase opgesteld op grond waarvan geconcludeerd is dat de investeringen in dit park terugverdiend kunnen worden. Om te beoordelen of deze lening terugbetaald kan worden dient minimaal jaarlijks beoordeeld worden of de uitgangspunten van de businesscase nog haalbaar zijn en of er voldoende middelen in de BV aanwezig zijn om de lening terug te betalen. Vooralsnog zijn er geen indicaties dat deze lening niet afbetaald kan worden en zijn wij akkoord met de waardering. Wij hebben uit inlichtingen vernomen dat problemen inzake de levering van de zonnepanelen zijn. Het risico ligt bij aannemer en niet bij Zonnepark BV danwel gemeente Twenterand.

3. Resultaat en financiële positie

Gemeente Twenterand

3.1 Resultaat 2018

3.2 Uw financiële positie vergeleken

3.1 Resultaat 2018

Gemeente Twenterand

Resultaat 2018
ten opzichte van
de gewijzigde
begroting
bedraagt
€ 3,5 miljoen
voordelig

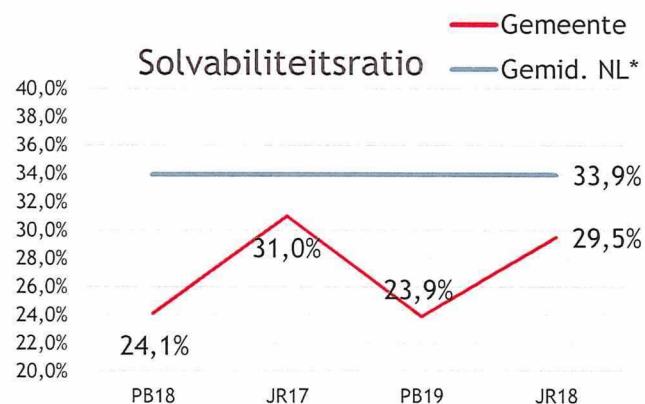
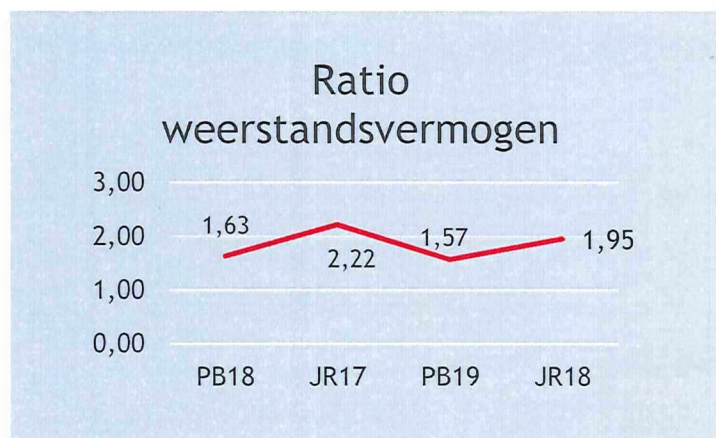
Het resultaat van gemeente Twenterand over het jaar 2018 ten opzichte van de gewijzigde begroting bedraagt € 3,5 miljoen voordelig. In het onderstaand overzicht is het resultaat in het kort weergegeven:

Overzicht van baten en lasten (x €1.000)	2018	Begroting na wijzigingen	Verschil	In %
Baten	87.423	83.309	4.114	4,9
Lasten	<u>-85.768</u>	<u>89.361</u>	<u>3.593</u>	4,0
Saldo baten en lasten	1.655	-6.052	7.707	
Stortingen in reserves	-4.217	-1.863	-2.354	
Onttrekkingen aan reserves	6.018	7.915	-1.897	
Resultaat	3.456	0	3.456	

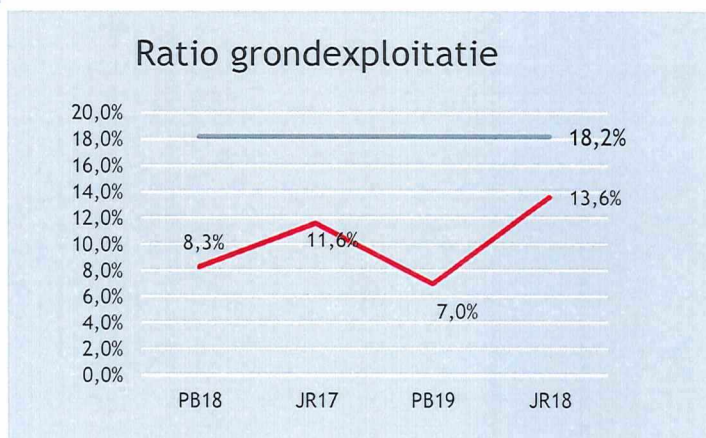
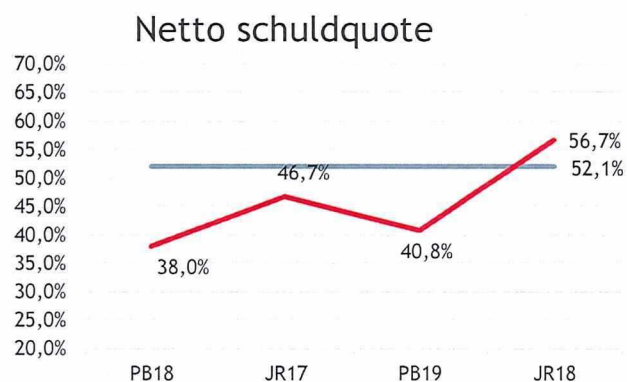
De belangrijkste afwijking van de begroting na wijzigingen worden veroorzaakt door een extra eenmalige uitkering sociaal domein ter hoogte van € 3.335.500. In de jaarrekening, onderdeel 'analyse begrotingsafwijkingen' is een verkorte analyse en toelichting opgenomen en daarnaast een meer uitgebreide toelichting. Wij verwijzen wij dan ook naar deze onderdelen van de jaarrekening voor de verklaring van de verschillen.

3.2 Uw financiële positie vergeleken (1/3)

Gemeente Twenterand

* De bron voor de gemiddelden NL betreft het gemiddelde over 2017 voor gemeenten in de categorie 25.000-50.000 inwoners volgens de BDO Financiële benchmark

3.2 Uw financiële positie vergeleken (2/3)

Gemeente Twenterand

Kengetallen moet in relatie tot elkaar worden gezien

Onze rol in relatie tot het weerstandsvermogen en financiële kengetallen

De analyse van het weerstandsvermogen en de financiële kengetallen is een onderdeel van het jaarverslag en de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing. Vanuit onze controlerende rol dienen wij vast te stellen of het jaarverslag (en dus deze paragraaf) niet strijdig is met de jaarrekening en geen materiële onjuistheden bevat. De kengetallen moeten altijd in relatie tot elkaar worden gezien. Uit de combinatie van de kengetallen kan een beeld worden gemaakt van de financiële positie van de gemeente. Daarbij kan ook inzichtelijk worden gemaakt wat de oorzaak is van een sterke of zwakke financiële positie. De financiële kengetallen geven, met de inherente beperkingen hierbij, inzicht in (de ontwikkeling) uw financiële positie, mede in relatie tot de landelijke benchmark.

Financiële positie gemeenten onder druk

Ontwikkeling Nederlandse Gemeenten

Het zijn roerige tijden voor gemeenten. De recessie - met de teruglopende inkomsten, tegenvallende grondverkoop en zware bezuinigingen - was nog maar net achter de rug, of de volgende grote uitdaging diende zich aan: het sociaal domein. Sinds 2015 bent u verantwoordelijk voor een groot aantal taken in het sociaal domein: maatschappelijke ondersteuning, jeugdzorg en arbeidsparticipatie. Dat is een monsterklus, operationeel én financieel! Gemeenten kunnen die taken, die gemiddeld bijna 40% van de totale begroting uitmaken, nu nog nét dragen. De meeste gemeenten geven echter aan dat het sociaal domein zwaar drukt op de begroting en vrezen dat het water ze straks financieel tot aan de lippen komt te staan. Of erger. Dat roept de vraag op hoe financieel gezond de Nederlandse gemeenten zijn. En wat betekent dit alles voor de komende jaren?

Om daarover helderheid te geven, hebben wij vanuit de branchegroep Lokale Overheid de financiële cijfers en kengetallen van alle gemeenten in Nederland over 2008 tot en met 2017 op een rij gezet en geanalyseerd. De uitkomsten daarvan zijn niet eenduidig; daarvoor zijn de verschillen tussen gemeenten, provincies en (rimp)regio's te groot. Landelijk gezien ontdekten wij echter wel degelijk een trend: de algehele solvabiliteit is tussen 2009 en 2017 gedaald van 42% naar 35%. Juist nu de gemeenten als gevolg van de nieuwe verplichtingen in het sociaal domein onder grote financiële druk staan, is dat een zorgelijke ontwikkeling. De bewegingsvrijheid van gemeenten neemt af omdat gemeenten steeds minder invloed hebben op hun uitgaven. Rimpregio's hebben het zwaar. Dat vraagt om hernieuwde aandacht voor de weerbaarheid en wendbaarheid (stresstesten), een risicogericht financieel toezicht, de herijking van de Algemene Uitkering en nieuwe vormen van samenwerken. Hoe dan ook: deze uitdagingen betekenen dat gemeenten keuzes moeten maken.

3.2 Uw financiële positie vergeleken (3/3)

Gemeente Twenterand

Uw financiële positie is vooralsnog voldoende	Weerstandvermogen gemeente Twenterand is ruim voldoende In de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing heeft het college een overzicht opgenomen van de weerstandscapaciteit. De weerstandscapaciteit bedraagt volgens deze paragraaf € 9,1 miljoen. De gemeente Twenterand heeft op basis van interne analyses een totaal bedrag aan risico's geïnventariseerd van € 4,7 miljoen, resulterend in een factor van 1,95.
Uw weerstandsvermogen is ruim voldoende	Ingeval van calamiteiten is het mogelijk om een deel van deze reserves een andere aanwending te geven. In de paragraaf weerstandsvermogen zijn de relevante risico's benoemd. De gemeente Twenterand heeft op basis van interne berekeningen het totale bedrag aan risico's waaraan de organisatie is blootgesteld bepaald op € 4,7 miljoen, resulterend in een factor van 1,95. Het weerstandsvermogen van de gemeente Twenterand is ruim voldoende te noemen. De risico's en beschikbare weerstandsvermogen zijn de afgelopen jaren redelijk stabiel.
Solvabiliteit verbeterd en netto schuldquote verslechterd	Solvabiliteit en netto schuldquote De solvabiliteit bedraagt ultimo 2018 29,5%. Voor de solvabiliteit geldt dat hoe hoger dit percentage is, hoe beter de gemeente in staat is om haar verplichtingen op lange termijn te voldoen. De solvabiliteit van de gemeente Twenterand ligt lager dan het landelijk gemiddelde over 2017 voor gemeenten in de categorie tussen de 25.000 tot 50.000 inwoners. De afgelopen jaren is de solvabiliteit toegenomen waar de financiële positie van de gemeente Twenterand op dit punt is verbeterd. De netto schuldquote bedraagt 58,7%. De netto-schuldquote geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en de aflossingen op de exploitatie en de hoogte van de investeringen uit het nabije verleden. De schuldquote ligt hoger dan het landelijke gemiddelde en de gemeente Twenterand heeft daardoor meer dan gemiddeld te maken met de druk van rentelasten en aflossingen op de exploitatie. De solvabiliteit laat een positieve ontwikkeling zien ten opzichte van vergelijkbare gemeenten. De netto-schuldquote is toegenomen als gevolg van het aantrekken van twee nieuwe leningen in 2018 van in totaal € 12,1 miljoen.
Financieel risico als gevolg van de grondexploitatie laag	Ratio grondexploitatie Voor de ratio grondexploitatie geldt dat hoe lager deze is, hoe beter. De ratio grondexploitatie is de verhouding van de voorraad gronden gedeeld door het totaal van de baten. Dit kengetal geeft aan hoe de voorraden van de gemeente zich verhouden ten opzichte van de jaarlijkse inkomsten. Daarmee kan beoordeeld worden of de omvang van de grondexploitatie risicovol is in relatie tot de omvang en inkomsten van de gemeente. De ratio grondexploitatie van de gemeente Twenterand is laag doordat de grondpositie (de waarde van de grond) ten opzichte van de totale baten laag is, waardoor de ratio beter is dan het landelijk gemiddelde van vergelijkbare gemeenten.

4. Belangrijkste bevindingen

Gemeente Twenterand

4.1 Sociaal domein uitgelicht

4.2 Schattingsposten

4.3 Ontwikkeling grondexploitaties

4.4 Begrotingsrechtmatigheid

4.5 Financiële beheersing en toezicht

4.1 Sociaal domein uitgelicht (1/3)

Gemeente Twenterand

Sociaal domein
2018 bedragen
circa
€ 45,7 miljoen

Sociaal domein in de jaarrekening

De lasten van de gemeente Twenterand met betrekking tot het sociaal domein bedragen over 2018 circa € 45,7 miljoen. De gemeente Twenterand verantwoordt de uitgaven voor het sociaal domein via het programma 'Maatschappelijke ontwikkelingen en zelfredzaamheid'. Binnen dit programma worden de navolgende doelenbomen verantwoordt die in relatie staan met het sociaal domein. Hieruit blijkt voor wat betreft de uitgavenkant het volgende beeld:

Onderdeel	2018 - W	2018 - B	2017 - W	2016 - W
Doelenboom sociale zaken	€ 19,7 mln.	€ 20,3 mln.	€ 21,1 mln.	€ 19,5 mln.
Doelenboom maatschappelijke ondersteuning	€ 10,2 mln.	€ 11,2 mln.	€ 10,3 mln.	€ 11,7 mln.
Doelenboom gezondheidszorg	€ 1,6 mln.	€ 1,7 mln.	€ 1,5 mln.	€ 1,8 mln.
Doelenboom jeugd	€ 14,2 mln.	€ 13,8 mln.	€ 14,0 mln.	€ 10,1 mln.
Totaal	€ 45,7 mln.	€ 47,0 mln.	€ 46,9 mln.	€ 43,1 mln.

De totale uitgaven 2018 wijken op totaalniveau beperkt af ten opzichte van de begroting. In totaal is € 1,3 miljoen minder uitgegeven in 2018 ten opzichte van de begroting. Ten opzichte van 2017 is sprake van een daling van 2,6%. Deze daling wordt met name veroorzaakt door de toegenomen uitgaven bij de doelenboom sociale zaken.

Onzekerheden
PGB is voor
gemeente
Twenterand
€ 0,6 miljoen

De SVB toetst niet op levering van de zorg. Hierdoor is er sprake van een onzekerheid. De gemeente verkrijgt echter zekerheid door intern ingerichte processen, zoals het toekenningsproces en de controles op betalingen waardoor deze onzekerheid deels teniet wordt gedaan. De processen van PGB Jeugdzorg en Wmo lopen op een aantal onderdelen verschillend, waardoor voor Jeugdzorg en Wmo niet dezelfde zekerheid wordt verkregen. De resterende onzekerheden zijn hierdoor voor Wmo € 403.000 (op een totaal bedrag van € 1.151.000) en voor Jeugd € 160.000 (op een bedrag van € 320.000). Wij hebben een review gedaan en kunnen steunen op de werkzaamheden van de accountant van de SVB. Daarbij concluderen wij dat de formele fouten zoals geconstateerd door de accountant van de SVB geen impact hebben op het rechtmatigheidsoordeel over de jaarrekening 2018 van uw gemeente.

4.1 Sociaal domein uitgelicht (2/3)

Gemeente Twenterand

Onzekerheid ten aanzien van prestatielevering

Afwijkingen bij productie-verantwoordingen

Resterende onzekerheid Wmo ZIN

Wmo ZIN

De productieomvang van Wmo ZIN (zorg in natura) bij zorginstellingen bedraagt in 2018 circa € 3,7 miljoen. De toekenning van voorzieningen in het kader van Wmo ZIN vindt plaats vanuit de gemeente Twenterand. De gemeente heeft derhalve zelf inzicht in de cliënten en de gemaakte afspraken. De gemeente heeft een IC-plan opgesteld waarin de wijze van verantwoorden is opgenomen. Met betrekking tot de lasten Wmo ZIN vraagt de gemeente Twenterand per zorginstelling om een controleverklaring bij de productieverantwoording op basis van het landelijk protocol.

Uit onze controle blijkt dat er door de gemeente Twenterand verschillen zijn geconstateerd tussen de eigen administratie en de productieverantwoordingen welke zijn voorzien van een controleverklaring. De productieverantwoordingen voor Wmo ZIN en Jeugd ZIN zijn voor slechts € 0,1 miljoen lager dan de lasten in de jaarrekening.

Tevens is van een aantal zorginstellingen geen controleverklaring ontvangen, waarmee niet kan worden onderbouwd dat voor de gefactureerde zorg ook daadwerkelijk prestaties zijn verricht. Hierdoor is sprake van een onzekerheid ten aanzien van prestatielevering, zowel omtrent de getrouwheid als rechtmatigheid van deze lasten. Uitgaande van de interne beheersing op het proces van beschikkingen tot en met betalingen bij uw gemeente, de ervaringen uit voorgaande jaren, de uitkomsten van de in 2018 ontvangen controleverklaringen en de ontvangen bestuursverklaringen ramen wij het bedrag van deze resterende onzekerheid in totaliteit op € 172.000 van de € 3.672.000.

4.1 Sociaal domein uitgelicht (3/3)

Gemeente Twenterand

Onzekerheid ten aanzien van prestatielevering

Afwijkingen bij productie-verantwoordingen

Resterende onzekerheid Jeugd ZIN

Jeugd ZIN

De productieomvang van Jeugd ZIN bij zorginstellingen bedraagt in 2018 circa € 9,6 miljoen. De toekenning van voorzieningen in het kader van Jeugd ZIN vindt plaats vanuit de gemeente Twenterand. De gemeente heeft derhalve zelf inzicht in de cliënten en de gemaakte afspraken. De gemeente heeft een IC-plan opgesteld waarin de wijze van verantwoorden is opgenomen. Met betrekking tot de lasten Jeugd ZIN vraagt de gemeente Twenterand per zorginstelling om een controleverklaring bij de productieverantwoording op basis van het landelijk protocol.

Uit onze controle blijkt dat er door de gemeente Twenterand verschillen zijn geconstateerd tussen de eigen administratie en de productieverantwoordingen welke zijn voorzien van een controleverklaring. De productieverantwoordingen voor Wmo ZIN en Jeugd ZIN zijn voor slechts € 0,1 miljoen lager dan de lasten in de jaarrekening.

Tevens is van een aantal zorginstellingen geen controleverklaring ontvangen, waarmee niet kan worden onderbouwd dat voor de gefactureerde zorg ook daadwerkelijk prestaties zijn verricht. Hierdoor is sprake van een onzekerheid ten aanzien van prestatielevering, zowel omtrent de getrouwheid als rechtmatigheid van deze lasten. Uitgaande van de interne beheersing op het proces van beschikkingen tot en met betalingen bij uw gemeente, de ervaringen uit voorgaande jaren, de uitkomsten van de in 2018 ontvangen controleverklaringen en de ontvangen bestuursverklaringen ramen wij het bedrag van deze resterende onzekerheid in totaliteit op € 1.016.000 van de € 9.567.000. Deze onzekerheid wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door de onzekerheid die blijft bestaan bij die instellingen waar geen sprake is van een verantwoording met een controleverklaring waarmee de levering van zorg onderbouwd is.

4.2 Schattingsposten

Gemeente Twenterand

Schatting zijn in
het algemeen
neutraal van aard

- ☐ Conservatief
- ☒ Neutraal
- ☐ Optimistisch

Inherent aan het opmaken van een jaarrekening, is dat het college schattingen moet maken. Bepaalde schattingen zijn van bijzonder belang door hun invloed op de jaarrekening en de waarschijnlijkheid dat toekomstige gebeurtenissen significant afwijken van de verwachtingen van het management. Een goed inzicht in de jaarrekening vereist kennis van deze posten. Als onderdeel van de controle hebben wij de aanvaardbaarheid van de schattingen beoordeeld. In het hierna opgenomen overzicht hebben wij van de jaarrekeningposten waaraan een belangrijke schatting ten grondslag ligt grafisch weergegeven op welke wijze wij de door het college gebruikte mate van prudentie inschalen.

Post in de jaarrekening	Bedrag (€ '000)	Beoordeling huidig boekjaar	Toelichting schatting
Voorzieningen	13.780	☐ ☒ ☐	Voor de voorziening pensioen wethouders wordt jaarlijks een actuariële berekening gemaakt. Voor de voorzieningen rondom riolering wordt aansluiting gemaakt met het GRP.
Waardering materiële vaste activa	69.527	☐ ☒ ☐	De afschrijvingen zijn toegelicht onder de grondslagen voor waardering en resultaatbepaling. Gangbare afschrijvingstermijn zijn: gebouwen 40 jaar, riolering 60 jaar.
Waardering grondexploitaties	11.877	☐ ☐ ☒	De schattingen zit in grondexploitaties zijn optimistisch van aard.

4.3 Ontwikkeling grondexploitaties (1/5)

Gemeente Twenterand

Actualisatie en bijstelling grondexploitaties

Redelijkheid belangrijkste schattingselementen vastgesteld

Actualisatie en bijstelling grondexploitaties

De grootste balanspost met betrekking tot onderhanden projecten betreft de voorraden (grondexploitatie). Door de invloed van de parameters (zoals kostenstijgingen, fasering, druk op verkoopprijzen, rente-effecten) die bepalend zijn voor de in de toekomst te realiseren opbrengsten hebben wij bij onze controle de grondexploitaties diepgaand gecontroleerd.

De risico's voor de grondexploitaties zijn in essentie terug te brengen tot drie P's:

- Planning: is de tijdsplanning van de projecten afgestemd op de (on)mogelijkheden in de markt? Immers, de marktbehoefte bepaalt welke projecten op welk moment te realiseren zijn.
- Programmering: in de afgelopen jaren hebben economische ontwikkelingen geleid tot belangrijke wijzigingen in vooral de woningbehoefte. Is er een kritische analyse van de 'mix' van woningen (huur, koop, vrije kavel appartementen, etc.) in de projecten in relatie tot de huidige marktvraag in de gemeente?
- Prijs: inherent gevolg van de economische crisis is dat de verkoopprijzen van woningen en dus van grond onder druk staan. Is afgewogen welke prijzen kunnen worden gehandhaafd, rekening houdend met het risico dat gronden later of in het geheel niet worden afgenomen?

Deze drie P's zijn tijdens de jaarrekeningcontrole besproken met uw medewerkers. Tijdens deze gesprekken zijn de uitgangspunten gechallenged. De grondexploitaties zijn met deze uitgangspunten per 31 december 2018 geactualiseerd. Tevens is beoordeeld of het onderhanden werk in de jaarrekening op een juiste wijze zijn gewaardeerd en of er mogelijk een (aanvullende) verliesvoorziening moet worden getroffen.

Ultimo 2018 zijn er voor vier complexen voorzieningen gevormd (Bedr. verpl. Poorthuis, Zuidmaten II, Smithoek en Garstelanden IV). De ultimo 2017 bestaande verliesvoorzieningen zijn geactualiseerd. Deze voorzieningen zijn in de jaarrekening gepresenteerd als minpost op het onderhanden werk (conform het BBV) en bedragen in totaal € 1,0 miljoen (2017: € 1,0 miljoen).

4.3 Ontwikkeling grondexploitaties (2/5)

Gemeente Twenterand

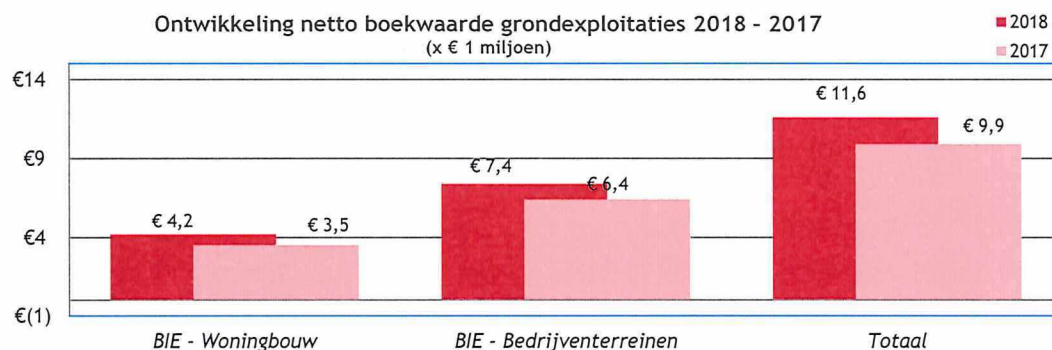
Winstneming op basis van POC-methode leidt tot € 0,8 miljoen voordeel

Winstneming

Het voorzichtigheidsbeginsel leidt ertoe dat realisatie van winst moet worden uitgesteld tot daarover voldoende zekerheid bestaat. Dit betekent echter niet dat pas winst moet worden genomen bij het afsluiten van het grondexploitatiecomplex. In de notitie Grondexploitatie is opgenomen dat voor winstneming de Percentage of Completion (POC) methode geldt: voor zover gronden zijn verkocht en opbrengsten zijn gerealiseerd dient tussentijds naar rato van de voortgang van de grondexploitatie winst worden genomen. Hiervoor moet het resultaat op de grondexploitatie wel op betrouwbare wijze kunnen worden ingeschat. Dit is mogelijk wanneer het waarschijnlijk is dat de economische voordelen die aan het project zijn verbonden naar de gemeente zullen toevloeien. Indien aan de volgende voorwaarden is voldaan, bestaat er voldoende zekerheid om winst te kunnen nemen:

1. Het resultaat op de grondexploitatie kan betrouwbaar worden ingeschat; én
2. De grond (of het deelperceel) moet zijn verkocht; én
3. De kosten zijn gerealiseerd (winst wordt naar rato van de realisatie gerealiseerd).

Voor de grondexploitaties van gemeente Twenterand heeft deze methode geresulteerd in een winstneming van circa € 822.000 door voornamelijk de winstneming voor complex Almeloseweg oost € 480.000. Een uitsplitsing van de bouwgronden in exploitatie naar soort project is in onderstaand schema weergegeven (netto boekwaarde = minus verliesvoorziening).

4.3 Ontwikkeling grondexploitaties (3/5)

Gemeente Twenterand

Woningbouw trekt aan maar blijft achter in verkopen

Woningbouwplannen € 4,9 miljoen

De grootste risico's en onzekerheden doen zich voor bij het woningbouwcomplex Zuidmaten Oost. De boekwaarde van dit complex per eind 2018 bedraagt € 2,9 miljoen, waarbij nog voor ca. € 6,1 miljoen aan kavels dient te worden verkocht. Hier tegenover staat een voorziening van € 0,1 miljoen. In de geactualiseerde ramingen wordt er vanuit gegaan dat deze € 2,8 miljoen nog terugverdiend moet kunnen worden door de verkoop van 79 kavels. Zuidmaten is in de 3^e en 4^e fase vertraagd vanwege een nieuw stedenbouwkundig plan die noodzakelijk was vanwege het verdwijnen van de mandelige gebieden. Voor 2018 was een bedrag geprognostiseerd van € 381.000, waarvan er € 143.000 is gerealiseerd.

Op basis hiervan achten wij de inschatting van toekomstige verkopen voldoende reëel. Desalniettemin blijft de huidige omvang van de boekwaarde van complex Zuidmaten Oost een financieel risico.

Industrieterreinen € 7,7 miljoen

De industrieterreinen bestaan uit vier projecten, waarvan de twee grootste boekwaarden Almeloseweg Oost en Oosterweilanden fase 1 betreffen.

Bedrijven-terreinen: voornaamste risico is verkopen volgens planning tegen ingerekende prijzen

Almeloseweg Oost

De boekwaarde van dit bedrijventerrein per eind 2018 bedraagt € 3,1 miljoen, waarbij nog voor ca. € 4,3 miljoen aan m2 dient te worden verkocht. In de geactualiseerde ramingen wordt er vanuit gegaan dat deze € 3,1 miljoen nog terugverdiend moet kunnen worden door de verkoop van 45.744 m2. Voor 2018 was een bedrag geprognostiseerd van € 776.000, waarvan € 449.000 is gerealiseerd.

Oosterweilanden fase 1

De boekwaarde van dit bedrijventerrein per eind 2018 bedraagt € 3,5 miljoen, waarbij nog voor ca. € 9,9 miljoen aan m2 dient te worden verkocht. In de geactualiseerde ramingen wordt er vanuit gegaan dat deze € 3,5 miljoen nog terugverdiend moet kunnen worden door de verkoop van 102.187 m2. Voor 2018 was een bedrag geprognostiseerd van € 1,1 miljoen wat niet is gerealiseerd omdat het bouwrijp maken is vertraagd door onder andere personele capaciteiten. Start van de verkoop is nu gepland in augustus 2019. Wij hebben begrepen dat een aantal opties zijn verleend voor circa 5.000 m2 en gesprekken worden gevoerd met twee bedrijven voor 15.000 m2.

4.3 Ontwikkeling grondexploitaties (4/5)

Gemeente Twenterand

Risico:
haalbaarheid
begrote verkopen
bedrijven-
terreinen en
gevolgen voor de
waardering

Oosterweilanden fase 1 (vervolg)

We hebben bij onze controle specifiek aandacht besteed aan de haalbaarheid van de begrote grondverkopen. Daarbij hebben we kennis genomen van een in opdracht van de provincie Overijssel uitgevoerd onderzoek naar de Regionale Bedrijventerreinen Programmering Twente 2019-2022. Volgens de afspraken die in provinciaal verband zijn gemaakt inzake Twenterand heeft een kwantitatief overaanbod van 10,5 ha.

Het college van Burgemeester en Wethouders hanteert in de eigen berekeningen positievere vooruitzichten en verwacht het komende jaar en de jaren daarop qua uitgifte een inhaalslag te kunnen maken. Er worden diverse acties ontplooit om de verkopen te bevorderen. De gemeente Twenterand zal verder vóór juli 2020 een strategie opstellen hoe de gemeente kwantitatief en kwalitatief in balans wil komen.

Er is een risico aanwezig dat de huidige boekwaardes van de bedrijventerrein niet volledig terugverdiend kunnen worden. In dat geval zal een afwaardering (naar bijvoorbeeld agrarische waarde) doorgevoerd moeten worden. Het maximale risico is door de gemeente Twenterand ingeschat op € 4,4 miljoen. Dit risico is als zodanig toegelicht in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing en daarmee kunnen we voor boekjaar 2018 instemmen met de huidige verwerkingswijze.

4.3 Ontwikkeling grondexploitaties (5/5)

Gemeente Twenterand

Toename boekwaarde strategische gronden	Strategische gronden en voorgeschreven marktwaardetoets Naast de lopende grondexploitaties heeft de gemeente Twenterand strategische gronden in bezit die zijn verantwoord bij de materiële vaste activa. De boekwaarde van de strategische grond bedraagt 3,7 miljoen. In 2017 is besloten om het project KOP Westerhaar met een boekwaarde van € 1,1 miljoen over te boeken naar de materiële vaste activa.
Marktwaardetoets dient plaats te vinden uiterlijk 31 december 2019	In het BBV is in relatie tot deze gronden het volgende bepaald: <i>“Huidige niet in exploitatie genomen gronden die per 1 januari 2016 uit exploitatie worden genomen worden zonder afwaardering omgezet tegen de boekwaarde per 1 januari 2016. Deze overgangsbepaling heeft een looptijd van 4 jaar. Uiterlijk 31 december 2019 moet een toets plaatsvinden op de marktwaarde van deze gronden tegen de geldende bestemming op het moment van de marktwaardetoets. Wordt daarbij een duurzame waardevermindering vastgesteld, dan moet dat uiterlijk 31 december 2019 leiden tot een afwaardering van deze gronden. Het is toegestaan om deze toets gedurende de overgangsperiode van 4 jaar voor de desbetreffende grondportefeuille uit te voeren, de boekwaarde te toetsen en zo nodig bij te stellen (af te waarderen)”.</i> Het is dus van belang dat uiterlijk 31 december 2019 deze marktwaardetoets is uitgevoerd en dat de mogelijke financiële consequenties daarvan in de jaarstukken 2019 worden verwerkt.
Zonnepark BV	Zonnepark BV In 2018 is de realisatie van het zonnepark op een deel van het bedrijventerrein Oosterweilanden ten oosten van Vriezenveen gestart. Gemeente Twenterand is 100% aandeelhouder van de besloten vennootschap. In de jaarrekening is de deelneming en lening aan Zonnepark BV ad € 7,1 miljoen verwerkt. Jaarlijks dient gemeente Twenterand te toetsen of de in de balans opgenomen lening aan Zonnepark BV juist gewaardeerd is (impairment). Impairment impliceert dat jaarlijks een realistische contante waardeberekening wordt gemaakt van de op balans moment nog te verwachten kasstromen (kosten en opbrengsten). Wij hebben ten aanzien van de juiste waardering van de lening de business case van gemeente Twenterand beoordeeld en vastgesteld dat een totale netto winst van € 6,7 miljoen wordt verwacht. Ten tijde van onze jaarrekeningcontrole is het zonnepark in aanbouw en zijn geen tussentijdse rapportages voorhanden. Wij hebben uit inlichtingen vernomen dat problemen inzake de levering van de zonnepanelen zijn. Het risico ligt bij aannemer en niet bij Zonnepark BV danwel gemeente Twenterand.

4.4 Begrotingsrechtmatigheid (1/2)

Gemeente Twenterand

Begrotingsrecht- Matigheid

Lastenoverschrijdingen in het kader van begrotingsrechtmatigheid

In totaal heeft uw gemeente circa € 89,4 miljoen aan lasten begroot na wijziging, tegenover circa € 85,8 miljoen aan werkelijke lasten in 2018. Dit is in totaal een onderschrijding van € 3,6 miljoen (4,0%). Aan baten had uw gemeente een bedrag van € 83,3 miljoen begroot na wijziging, tegenover € 87,4 miljoen aan werkelijke baten in 2018. In totaal gaat het om een hogere realisatie van baten van € 4,1 miljoen (4,9%). Naast het gerealiseerde totaal saldo van baten en lasten kent een gemeente ook het gerealiseerde resultaat. Dit is het gerealiseerde totaal saldo van baten en lasten plus of min de tussentijdse resultaatbestemmingen. Deze bestemmingen bestaan uit in de loop van het jaar gedane onttrekkingen uit reserves minus de tussentijdse stortingen in reserves. De stortingen in dan wel onttrekkingen aan reserves vinden plaats op basis van door u genomen besluiten. In 2018 is er per saldo circa € 1,8 miljoen (begroot € 6,1 miljoen) aan de reserves onttrokken zodat het gerealiseerde resultaat € 3,5 miljoen positief bedraagt.

De gemeenteraad autoriseert de begroting en stelt de kaders voor het college vast. Het college is verantwoordelijk voor de uitvoering van het beleid binnen de gestelde begroting. Begrotingsafwijkingen dienen tijdig gesignaleerde en gerapporteerd te worden aan de gemeenteraad. Bij begrotingsoverschrijdingen die niet gedurende het jaar zijn voorgelegd aan de gemeenteraad is formeel sprake van een onrechtmatigheid. Echter hoeven deze overschrijdingen niet altijd te worden meegewogen in het accountantsoordeel bijvoorbeeld indien de overschrijding geheel of grotendeels worden gecompenseerd door direct gerelateerd opbrengsten of overschrijdingen bij open-einde regelingen. In de toelichting op de programmarekening is de begrotingsoverschrijding op de programma's nader weergegeven en geanalyseerd. Deze overschrijdingen passen binnen het bestaand beleid.

Bij het vaststellen van de jaarstukken door de gemeenteraad worden deze overschrijdingen alsnog door de gemeenteraad geautoriseerd.

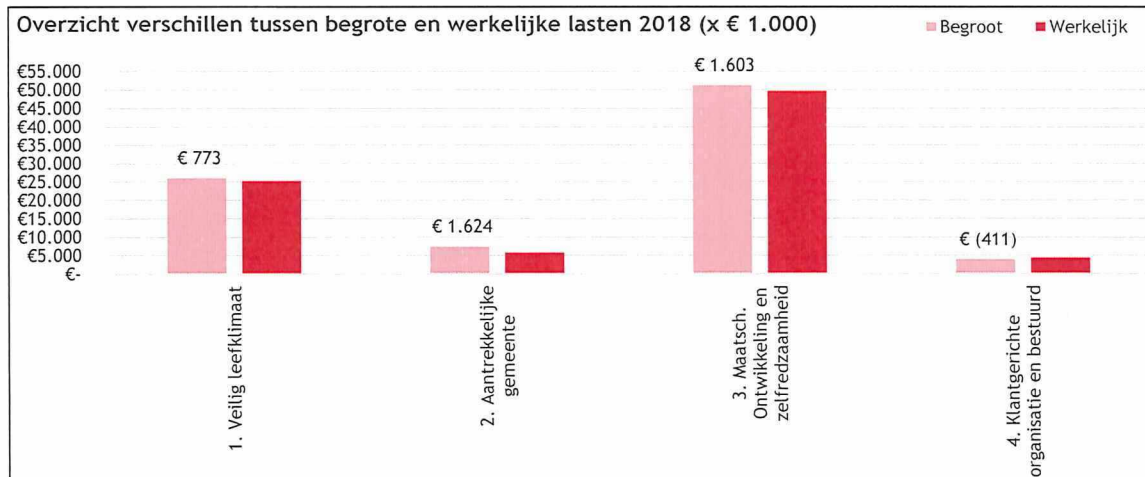
4.4 Begrotingsrechtmatigheid (2/2)

Gemeente Twenterand

Begrotingsrechtmatigheid

Naast de controle op de rechtmatige totstandkoming van de baten, lasten en balansmutaties in de jaarrekening 2018, hebben wij de begrotingsrechtmatigheid gecontroleerd. De toe te passen normen voor dit begrotingscriterium zijn gebaseerd op artikelen 189, 190 en 191 van de Gemeentewet en moeten door de raad nader worden ingevuld en geconcretiseerd. Dit gebeurt door middel van de begroting en via de verordening op het financieel beheer ex artikel 212 van de Gemeentewet. Het begrotingscriterium is verder verfijnd en uitgewerkt in de Kadernota Rechtmatigheid van de Commissie BBV. Belangrijk hierbij is dat het overschrijden van de begroting altijd onrechtmatig is, maar niet in alle gevallen hoeft te worden meegewogen in het accountantsoordeel. In het kader van de begrotingsrechtmatigheid moet gekeken worden naar de lastenoverschrijdingen per programma. Uit onderstaand overzicht blijkt dat de overschrijding op programmaniveau zich voordoet bij programma klantgerichte organisatie en bestuur. Dit zijn overschrijdingen die passen binnen het bestaande beleid van de gemeente Twenterand.

Lastenoverschrijding in programma klantgerichte organisatie en bestuur

4.5 Financiële beheersing en toezicht

Gemeente Twenterand

Financiële beheersing en toezicht

Bevindingen naar aanleiding van onze interim controle

Als onderdeel van de jaarrekeningcontrole hebben wij een interim-controle uitgevoerd. Deze interim-controle is primair gericht op de administratieve organisatie en interne beheersing (AO/IB) voor zover van belang voor onze controle op de betrouwbaarheid en rechtmatigheid van de in de jaarrekening opgenomen gegevens. De bevindingen naar aanleiding van deze controle hebben wij opgenomen in onze managementletter d.d. 24 december 2018. Samenvattend constateren wij dat uw organisatie de belangrijkste onderwerpen vanuit de bedrijfsvoering op de agenda heeft staan, hieraan voldoende aandacht besteedt en daarbij alert inspeelt op de externe en interne ontwikkelingen.

De risico's die op korte termijn van belang zijn voor de gemeente, zoals onder andere de ontwikkelingen rondom de decentralisaties (jeugdzorg en WMO), IT, de ontwikkeling van de grondexploitaties en aanbestedingen komen in de managementletter aan bod. Voor meer gedetailleerde informatie verwijzen wij u naar onze managementletter d.d. 24 december 2018. De samenvatting van deze managementletter hebben wij besproken in de auditcommissie van 4 februari 2019.

Bijlage A: Onze controle

Bijlage C: Onze urenbesteding

Bijlage B: Bewijdingen SISA-bijlage

Bijlage A

Onze controle

Doel en object van de controle	Het doel van de controle is het geven van een onafhankelijk oordeel of de financiële overzichten van de gemeente Twenterand, in alle van materieel belang zijnde opzichten, zijn opgesteld zijn in overeenstemming met het BBV. Voor een uitgebreide beschrijving van onze aanpak verwijzen wij naar onze opdrachtbevestiging d.d. 21 september 2018 met kenmerk "EJJ/MB/DC/1053139/012".
Materialiteit	Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel. Bij onze controlewerkzaamheden hebben wij als uitgangspunt de door de raad vastgestelde toleranties gehanteerd. De raad heeft ons daarbij opgedragen om bij onze oordeelsvorming en rapportering uit te gaan van de hierna vermelde goedkeurings- en rapporteringstolerantie. Op basis van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (BADO) en onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 883.000. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn. Wij zijn met u overeengekomen dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de € 44.000 te rapporteren, alsmede afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn. Onze controle richt zich tevens op de getrouwheid en rechtmatigheid van de informatie in de WNT-verantwoording en de SiSa-bijlage van de jaarrekening. Voor de WNT en SiSa gelden specifiek voorgeschreven rapporteringstoleranties die veelal lager zijn dan uw rapporteringstolerantie. Wij passen deze voorgeschreven WNT- en SiSa-toleranties eveneens op correcte wijze toe.
Onafhankelijkheid	Nederlands recht en overige beroepsregels, zoals de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO), vereisen dat wij onafhankelijk zijn ten opzichte van onze controle cliënten. Wij zijn van mening dat door ons is voldaan aan deze eisen. Wij bevestigen dat we geen giften hebben gegeven aan dan wel aangenomen van de organisatie of haar personeel. Wij hebben de overige dienstverlening naast de controle van de jaarrekening beoordeeld aan de hand van onze beroepsregels en hebben geconcludeerd dat het type dienstverlening en de vergoeding onze onafhankelijkheid niet beïnvloeden.

Bijlage A

Onze controle

Opdracht en controleaanpak	Wij hebben de jaarrekening gecontroleerd conform de Nederlandse controlestandaarden en de met u gemaakte afspraken in de opdrachtbevestiging van 21 september 2018. Tevens beoordeelden wij de verenigbaarheid van de andere informatie, inclusief de overige gegevens en het jaarverslag met de jaarrekening en of deze geen materiële afwijkingen bevatten op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins. Voor een accountantscontrole gelden inherente beperkingen, die zijn uiteengezet in de opdrachtbevestiging. Onze controleaanpak is gebaseerd op een risicogerichte benadering, waarbij zo mogelijk gesteund wordt op de opzet, bestaan en werking van de aanwezige administratieve organisatie en de daarin opgenomen beheersingssystemen. Deze aanpak gaat uit van een risicoanalyse op transactiestromen, zoals verkoopactiviteiten en personeelszaken. Daarnaast worden bedrijfsrisico's beoordeeld die voortvloeien uit de strategie en operaties van gemeente Twenterand. In de risicoanalyse hebben wij beoordeeld in hoeverre de onderkende risico's van invloed kunnen zijn op de jaarrekening. De risico's met een hoge waarschijnlijkheid van het zich voordoen en mogelijk materiële impact hebben in onze controle meer aandacht gehad. Deze risico's betreffen: • Het niet naleven van de Europese aanbestedingsregels. • Onjuiste waardering bouwgronden in exploitatie (materiele post met verschillende schattingselementen). • De gevolgen van ongeautoriseerde handelingen in de IT-systemen. • Lasten in het Sociale Domein en prestatielevering zorg. • Het risico van management override (bewuste beïnvloeding door bestuur of management van de jaarcijfers).
Strekking van de controleverklaring	Aangezien de jaarrekening 2018 van gemeente Twenterand aan de daaraan te stellen eisen voldoet, hebben wij een goedkeurende controleverklaring, gedateerd op 26 juni 2019, afgegeven bij deze jaarrekening. Ten aanzien van rechtmatigheid is sprake van een controleverklaring met beperking. Alle bevindingen voortvloeiend uit onze controle van de jaarrekening 2018 zijn verder afdoende behandeld en onze controle is afgerond.
Continuïteit	De waarderingen in de jaarrekening van gemeente Twenterand zijn gebaseerd op de veronderstelling dat gemeente Twenterand als geheel in continuïteit zal worden voortgezet. De inschatting of een duurzame voortzetting mogelijk is, inclusief de eventueel in de jaarrekening op te nemen toelichting, is de wettelijke verantwoordelijkheid van het college van Burgemeester en Wethouders. Als accountant beoordelen wij de aanvaardbaarheid van de door het college van Burgemeester en Wethouders ingeschatte mogelijkheden tot een duurzame voortzetting. Wij vinden deze inschatting aanvaardbaar.

Bijlage A

Onze controle

Het jaarverslag is verenigbaar met de jaarrekening en bevat geen materiële afwijkingen

De jaarstukken 2018 van uw gemeente bestaan uit:

- Het jaarverslag 2018 (programmaverantwoording en verplichte paragrafen).
- De jaarrekening 2018 (balans met toelichting, overzicht van baten en lasten in de jaarrekening met toelichting).
- De bij de jaarrekening horende bijlages (waaronder de taakvelden, SISA-bijlage en WNT-verantwoording).

In het onderdeel 'programmaverantwoording' van het jaarverslag dient informatie opgenomen te worden over: wat hebben we gedaan, wat hebben we bereikt en wat heeft het gekost? De programmaverantwoording vormt samen met de verplicht voorgeschreven paragrafen (zoals weerstandsvermogen, bedrijfsvoering etc.) het jaarverslag. Beide onderdelen vallen niet (expliciet) onder de controle van de jaarrekening. Het primaire object van de accountantscontrole (op grond van artikel 213 van de Gemeentewet) is de jaarrekening (de balans met toelichting en het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening met toelichting). De inhoud van het jaarverslag (programmaverantwoording en paragrafen) hebben wij getoetst. Bij onze controle hebben wij geen materiële afwijkingen tussen het jaarverslag en de jaarrekening geconstateerd. Het jaarverslag en de jaarrekening zijn met elkaar verenigbaar.

De grondslagen van de jaarrekening 2018 zijn aanvaardbaar

De belangrijkste verslaggevingsgrondslagen van uw gemeente zijn uiteengezet in de grondslagen van de jaarrekening 2018. In 2018 zijn er geen wijzigingen geweest in toegepaste verslaggevingsgrondslagen die een aanzienlijke invloed hebben op de baten en lasten of de financiële positie van uw gemeente. Significante verslaggevingsgrondslagen en toepassing hiervan zijn belangrijk voor de presentatie van de financiële positie van uw gemeente en de baten en lasten in de jaarrekening. Daarnaast vereisen zij van het college en het management dat zij een oordeel vormen ten aanzien van soms moeilijke, subjectieve en complexe posities vaak vanwege de noodzaak om inschattingen te moeten maken over het effect van zaken die inherent onzeker zijn. Wij hebben het door het college en het management toegepaste proces met betrekking tot significante verslaggevingsaspecten geëvalueerd en hebben gegevensgerichte controlewerkzaamheden uitgevoerd.

Bijlage A

Onze controle

Fraude en non-compliance

Onze controle is niet specifiek gericht op het ontdekken van fraude. Bij de planning voor de jaarrekeningcontrole, houden wij rekening met het risico dat de jaarrekening als gevolg van fraude en onregelmatigheden onjuistheden van materieel belang zou kunnen bevatten. Daarnaast hebben wij beoordeeld in hoeverre sprake kan zijn van een risico omtrent corruptie. Eén van de door ons uitgevoerde maatregelen is het bespreken van de mogelijke frauderisico's en mogelijke fraudesituaties op verschillende niveaus binnen de organisatie. Hiertoe hebben wij de mogelijke frauderisico's en de mogelijke fraudesituaties besproken met de directie en met het college en Auditcommissie. Deze besprekingen en onze controlewerkzaamheden hebben geen aanwijzingen voor materiële fraude opgeleverd.

Bij de beoordeling van het risico omtrent corruptie hebben wij gekeken naar klant specifieke omstandigheden zoals de geografische plaats van de activiteiten, hebben we gekeken naar de sectoren waar corruptie meer dan gemiddeld voorkomt en hebben we beoordeeld in hoeverre buitenlandse wetgeving als de UK Bribery Act en de US Foreign Corrupt Practices Act van invloed kunnen zijn.

Wij hebben aandacht besteed aan de compliance met de voor u van toepassing zijnde wet- en regelgeving en overige bepalingen voorzover wij die van belang achten in het kader van onze controle van de jaarrekening. Bij die werkzaamheden hebben wij geen materiële non-compliance geconstateerd.

Geautomatiseerde gegevensverwerking

De accountant dient op basis van artikel 2:393, lid 4 BW, melding te maken van zijn bevindingen met betrekking tot de betrouwbaarheid en continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking. Tijdens de interim-controle hebben wij ook relevante processen met betrekking tot de geautomatiseerde gegevensverwerking getoetst. Voor onze bevindingen verwijzen wij naar onze managementletter 2018. Wij hebben de automatiseringsorganisatie van de organisatie uitsluitend in het kader van de jaarrekeningcontrole beoordeeld. De interim-controle heeft meerdere tekortkomingen in de continuïteit en betrouwbaarheid van de geautomatiseerde gegevensverwerking aan het licht gebracht namelijk. Voor een verdere uiteenzetting daarvan verwijzen wij naar deze managementletter.

Bijlage B

Bevindingen SISA-bijlage

Inleiding

Bij de jaarrekening wordt als bijlage de SiSa-verantwoording toegevoegd. De gemeente Twenterand heeft de rechtmatige totstandkoming van de SiSa-bijlage getoetst.

Strekking controleverklaring rechtmatigheid	Goedkeurend
Strekking controleverklaring getrouwheid	Goedkeurend

Op grond van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden, artikel 5, lid 4, rapporteren wij in dit rapport over de fouten en onzekerheden van de specifieke uitkeringen die in 2018 in het kader van SiSa worden verantwoord. Wij doen dit middels een tabel, die ook moet worden opgenomen als geen fouten of onzekerheden zijn geconstateerd. Per regeling wordt aangegeven of, en zo ja welke financiële fouten of onzekerheden zijn geconstateerd. Deze tabel hierna weergegeven.

Nr.	Specifieke uitkering of overig	Fout of onzekerheid	Financiële omvang in euro's	Toelichting fout / onzekerheid
D9	Onderwijsachterstandenbeleid 2011-2018 (OAB)			
G2	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet_gemeentedeel 2018			
G3	Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen)_gemeentedeel 2018			

Bijlage C

Urenbesteding

In het kader van transparantie in onze controle hebben wij in de weergegeven tabel de hoeveelheid uren opgenomen die wij hebben besteed aan de jaarrekeningcontrole 2018 (inclusief de geraamde uren die wij nog verwachten te maken tot en met de afronding van de controle).

Uit de tabel blijkt een hogere werkelijke tijdsbesteding in 2018 dan geraamd. De extra tijdsbesteding wordt deels verklaard door de toenemende eisen die gesteld worden aan de externe accountantscontrole. Daarnaast wordt dit verklaard door de extra inzet op de domeinen sociaal domein en grondexploitatie. Wij gaan graag, mede in het kader van de jaarlijkse evaluatie, in gesprek met de organisatie over de verdere optimalisering van onze werkzaamheden, de samenwerking en de hiervoor noodzakelijke urenbesteding, met als doel een kwalitatief goede controle.

Team	Begroot	Werkelijk (verwacht)	Verschil
Partner	50	55	5
Manager	120	162	42
(Senior) assistenten	479	764	285
Totaal	649	980	331

Nieuwe perspectieven

In de nieuwe economie doen kansen zich sneller voor dan ooit. Nieuwe spelregels geven een boost aan zakelijk werken. En een nieuwe generatie staat klaar om het anders te doen. Beter, slimmer, innovatiever. Wie succesvol wil ondernemen, moet zelf ook vernieuwen. Open staan voor verandering. En met open vizier kijken naar de mogelijkheden die voor ons liggen.

Nieuwe perspectieven, dát is wat BDO u wil bieden. En kan bieden, dankzij onze unieke combinatie van lokale marktkennis en een internationaal netwerk. Persoonlijke dienstverlening en een professionele aanpak. BDO helpt u graag om vanuit een andere invalshoek naar uw business te kijken. Zodat u de juiste beslissingen neemt om uw organisatie sterker, wendbaarder en succesvoller te maken. Of u nu een mkb-bedrijf, familiebedrijf, publieke organisatie of internationale organisatie bent.

BDO kijkt graag met u vooruit. Samen komen we tot nieuwe inzichten en nieuwe kansen in uw markt. Samen creëren we nieuwe perspectieven.

BDO Accountants & Adviseurs verleent vanuit 25 vestigingen in heel Nederland en met ruim 2.500 professionals diensten op het gebied van accountancy, belastingadvies en consultancy.

BDO adviseert organisaties in tal van branches en is sterk in de advisering aan het Nederlandse middenbedrijf, (semi-) overheidsinstellingen en familiebedrijven. Of het nu gaat om een controle van uw jaarrekening, de begeleiding van een ingewikkelde overname of een fiscaal advies op maat. In alle gevallen heeft u te maken met professionals. Zowel lokaal, regionaal, landelijk als internationaal. BDO maakt deel uit van het internationale BDO-netwerk (actief in 162 landen, meer dan 73.500 medewerkers wereldwijd) dat bestaat uit zelfstandige en onafhankelijke organisaties, die over de hele wereld onder de merknaam BDO actief zijn op het gebied van de zakelijke dienstverlening. Dat maakt ons in alle opzichten bijzonder betrokken. Kijk voor meer informatie op www.bdo.nl

All rights reserved 2019